

POSTANOWIENIE

Dnia 20 października 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Joanna Misztal-Konecka

w sprawie ze skargi L. N. o wznowienie postępowania z powództwa L. N.
przeciwko Skarbowi Państwa - Prezesowi Sądu Okręgowego w S.
o zapłatę,
które było prowadzone w Sądzie Okręgowym w S. pod sygn. I C (...),
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 20 października 2020 r.,
wystąpienia Sądu Okręgowego w S.
o przekazanie sprawy I C (...) do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu,

przekazuje sprawę do rozpoznania Sądowi Okręgowemu w G.

UZASADNIENIE

1. Skargą z 21 czerwca 2017 r. L. N. domagał się wznowienia postępowania, prowadzonego w Sądzie Okręgowym w S. z jego powództwa przeciwko Skarbowi Państwa - Sądowi Okręgowemu w S. o zapłatę (I C (...)), zakończonego w pierwszej instancji wyrokiem Sądu Okręgowego w S. z 31 marca 2015 r. Z pisma pełnomocnika powoda z 2 sierpnia 2017 r. wynika, że powód w niniejszej sprawie skargę opiera na podstawie przewidzianej w art. 401 pkt 1 k.p.c., zarzucając, iż powyższy wyrok zapadł w stanie nieważności postępowania spowodowanej tym, że sędzia orzekający w składzie sądu, który wydał wyrok z 31 marca 2015 r. był wyłączony z mocy ustawy, a powód przed uprawomocnieniem się tego wyroku nie mógł domagać się jego wyłączenia.

2. Postanowieniem z 17 kwietnia 2020 r. Sąd Okręgowy w S., na podstawie art. 44² k.p.c., przedstawił akta sprawy Sądowi Apelacyjnemu w (...) w celu rozważenia podstaw do przekazania niniejszej sprawy sądowi równorzędnemu z Sądem Okręgowym w S., albowiem stroną pozwaną w tej sprawie jest Skarb Państwa, a państwową jednostką organizacyjną, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, jest Sąd Okręgowy w S..

3. Postanowieniem z 29 czerwca 2020 r. Sąd Apelacyjny w (...) odmówił wyznaczenia innego sądu do rozpoznania sprawy. Wskazał, że w sprawie postępowanie toczy się wskutek skargi o wznowienie postępowania. Właściwość sądu do rozpoznania skargi i wznowienia postępowania została ukształtowana w sposób wyraźny i wyczerpujący w art. 405 k.p.c. Skoro tak, to przyjąć należy, że nie ma podstaw do stosowania art. 44² k.p.c. w zw. z art. 406 k.p.c.

4. Postanowieniem z 2 września 2020 r. Sąd Okręgowy w S. wystąpił na podstawie art. 44¹ k.p.c. do Sądu Najwyższego o przekazanie niniejszej sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu. Podniósł, że przekazania sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu wymaga dobro wymiaru sprawiedliwości.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

5. Zgodnie z art. 405 k.p.c. do wznowienia postępowania z przyczyn nieważności oraz na podstawie przewidzianej w art. 401¹ właściwy jest sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie, a jeżeli zaskarżono orzeczenia sądów różnych instancji, właściwy jest sąd instancji wyższej. Do wznowienia postępowania na innej podstawie właściwy jest sąd, który ostatnio orzekał co do istoty sprawy. Oznacza to zatem, że - co do zasady - właściwy do orzekania co do wznowienia postępowania w niniejszej sprawie jest Sąd Okręgowy w S..

Równocześnie nie może ująć uwadze, że 7 listopada 2019 r. weszła w życie ustawa z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm. - dalej: „ustawa nowelizująca”), która wprowadziła szereg regulacji mających na celu zabezpieczenie bezstronności sądu oraz postrzegania sądu jako bezstronnego. Wśród tych regulacji szczególne

znaczenie mają nowowprowadzone art. 44¹ i 44² k.p.c. Artykuł 44¹ k.p.c. stanowi, że Sąd Najwyższy może przekazać sprawę do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu z sądem występującym, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości, a w szczególności wzgląd na społeczne postrzeganie sądu jako organu bezstronnego, oraz że o przekazanie sprawy może wystąpić sąd właściwy. Z kolei według art. 44² k.p.c., w sytuacji, w której stroną jest Skarb Państwa, a państwową jednostką organizacyjną, z której działalnością związane jest dochodzone roszczenie, jest sąd właściwy do rozpoznania sprawy, sąd ten z urzędu przedstawia akta sprawy sądowi nad nim przełożonemu, który przekazuje sprawę innemu sądowi równorzędnemu z sądem przedstawiającym; jeżeli natomiast stroną jest Skarb Państwa, a państwową jednostką organizacyjną, z której działalnością związane jest dochodzone roszczenie, jest sąd przełożony nad sądem właściwym do rozpoznania sprawy - sąd właściwy do rozpoznania sprawy z urzędu przedstawia akta sprawy temu sądowi przełożonemu, który przekazuje sprawę innemu sądowi równorzędnemu z sądem przekazującym, mającemu siedzibę poza obszarem właściwości sądu przekazującego. Przepisy art. 44¹ i 44² weszły w życie w dniu 7 listopada 2019 r., mają jednak zastosowanie także w sprawach, w których postępowanie zostało wszczęte przed tym dniem (art. 9 ust. 2 ustawy nowelizującej).

W postanowieniu z 19 grudnia 2019 r. (V CO 294/19, OSNC 2020/9/75) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że art. 44² k.p.c. ma pierwszeństwo w zastosowaniu przed przepisem art. 44¹ k.p.c. Wprawdzie hipotezy obu przepisów mają na uwadze dobro wymiaru sprawiedliwości, jednak *a priori* uznano, że sąd właściwy w sytuacjach określonych w art. 44² pkt 1 lub 2 k.p.c. nie może orzekać w sprawie. Z kolei przekazanie sprawy na podstawie art. 44¹ k.p.c. uwarunkowane jest wystąpieniem przesłanki o charakterze ocennym, co czyni wskazany przepis regulacją elastyczną.

Sąd Najwyższy podkreślił, że o przekazaniu sprawy na podstawie art. 44¹ k.p.c. decyduje Sąd Najwyższy, podczas gdy w wypadkach określonych w art. 44² pkt 1 lub 2 k.p.c. stosowna decyzja należy do sądu przełożonego nad sądem właściwym. Oczywiste jest, że przede wszystkim powinna być wykorzystywana

regulacja przyznająca kompetencję sądowi przełożonemu, tj. art. 44² k.p.c., a dopiero jeżeli nie są spełnione przesłanki zastosowania tej regulacji, należy zastosować regulację, która przyznaje kompetencję Sądowi Najwyższemu.

Podobnie w postanowieniu z 23 stycznia 2020 r. (V CO 295/19, niepubl.) Sąd Najwyższy uznał, że art. 44² pkt 1 k.p.c. nie pozostawia sądowi właściwemu swobody w przedstawieniu akt sądowi przełożonemu, nie występuje tu również element uznaniowości, ponieważ okoliczność obligująca do podjęcia tej czynności jest możliwa do precyzyjnego, obiektywnego ustalenia.

6. Przepisy o właściwości sądu mają niezwykle istotne znaczenie, albowiem ustrojodawca w art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, gwarantując prawo do sądu, jako pierwszą z cech sądu wymienił „właściwość”. Zagadnienie wyboru, który z sądów posiada kompetencję do rozstrzygnięcia sprawy, winno być zatem określone precyzyjnie w przepisach procesowych. Ustawodawca realizuje ten wymóg przede wszystkim w Kodeksie postępowania cywilnego, przewidując w nim szereg przepisów ogólnych o właściwości, jak też przepisów o właściwości miejscowej i rzeczowej. Równocześnie jednak nie budzi wątpliwości, że w niektórych - co oczywiste niezwykle rzadkich - sytuacjach konieczne jest odstępianie od tych ogólnych reguł, co znajduje uzasadnienie zwłaszcza w ekonomice procesowej i w potrzebie zapewnienia postrzegania sądu jako bezstronnego organu wymiaru sprawiedliwości.

7. Z unormowań konstytucyjnych wynika nakaz, by właściwość sądu została oznaczona w sposób uprzedni i abstrakcyjny, co winno gwarantować jednostce przewidywalność w zakresie tego, który sąd ma rozpoznać daną sprawę. W konsekwencji jedynie wyjątkowo właściwość sądu może być oznaczana wyłącznie na potrzeby danej sprawy, przez uprawniony do tego podmiot. Jak wskazano, wyjątki od reguły rozpoznawania spraw przez sąd właściwy nie mogą być interpretowane rozszerzająco (postanowienie Sądu Najwyższego z 5 marca 2020 r., IV CO 44/20, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 10 września 2020 r., II CO 203/20, niepubl.; podobnie na gruncie postępowania karnego np. postanowienie Sądu Najwyższego z 15 stycznia 2003 r., IV KO 60/02, OSNwSK 2003/1/116; postanowienie Sądu Najwyższego z 26 września 2011 r.,

II KO 65/11, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 29 stycznia 2019 r., IV KO 91/18, niepubl.), jednakże równocześnie ścieśniająca wykładnia nie może prowadzić do wypaczenia założeń, które przyświecały ich wprowadzeniu.

Artykuły 44¹ i 44² k.p.c. pomieszczone zostały w *Księdze pierwszej. Proces w Tytule I. Sąd Dziale I. Właściwość sądu Rozdziale 2. Właściwość miejscowa Oddziale 4. Przepisy szczególne*. Modyfikują one zatem zasady określania właściwości miejscowej sądu, na skutek czego sprawa jest przenoszona poza teren działania właściwego sądu. Znajdują one zastosowanie nie tylko do zmiany właściwości miejscowej ogólnej, ale także przemiennej i wyłącznej, a nawet umownej, skoro ważenie dwóch wartości – rozpoznania sprawy przez sąd właściwy i zagwarantowania dobra wymiaru sprawiedliwości – rozstrzygnięte zostało przez ustawodawcę na rzecz dobra wymiaru sprawiedliwości. Nie może zatem budzić wątpliwości, że konieczne jest stosowanie regulacji z art. 44² k.p.c. również w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania zakończonego prawomocnym wyrokiem. Wszak w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania procesowego, w którym bierze udział Skarb Państwa w warunkach wskazanych w art. 44² pkt 1 i 2 k.p.c., przedmiotem rozpoznania sądu pozostaje roszczenie rozumiane jako określona kwestia prawna wiążąca się z działalnością sądu, aczkolwiek występującego w roli państwowej jednostki organizacyjnej. Niewątpliwie zaś wolą ustawodawcy w zakresie regulacji art. 44² k.p.c. było wyodrębnienie sytuacji, w których typowo w odbiorze społecznym mogą występować wątpliwości co do bezstronności sądu właściwego do rozpoznania sprawy.

8. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę podziela pogląd wyrażony w postanowieniu z 19 grudnia 2019 r. (V CO 294/19), zgodnie z którym jeśli mimo spełnienia przesłanek określonych w art. 44² pkt 1 lub 2 k.p.c. sąd właściwy wystąpi do Sądu Najwyższego o przekazanie sprawy zgodnie z art. 44¹ k.p.c., to Sąd Najwyższy odmawia takiego przekazania. Odmowa przekazania sprawy może mieć jednak miejsce jedynie wtedy, gdy uprzednio sąd właściwy nie wystąpił do sądu przełożonego o przekazanie sprawy, a zachodziły przesłanki z art. 44² k.p.c.

Tymczasem w realiach niniejszej sprawy sąd właściwy prawidłowo uruchomił procedurę z art. 44² k.p.c., jednakże sąd przełożony odmówił przekazania sprawy innemu sądowi równorzędnemu z sądem przedstawiającym

W tych okolicznościach oczywiście nie sposób mówić o związaniu Sądu Najwyższego stanowiskiem wyrażonym przez Sąd Apelacyjny co do braku podstaw zastosowania art. 44² k.p.c., ponieważ decyzja sądu przełożonego w sprawie wyznaczenia innego sądu na miejsce właściwego nie jest aktem jurysdykcyjnym, lecz aktem o charakterze ustrojowym, organizacyjno-administracyjnym (postanowienie Sądu Najwyższego z 20 grudnia 1969 r., I CZ 120/69, OSNC 1970/10/185; postanowienie Sądu Najwyższego z 15 czerwca 1970 r., I CZ 60/70, OSNC 1971/1/17; uchwała Sądu Najwyższego z 21 lutego 1972 r., III CZP 76/71, OSNC 1972/9/152; postanowienie Sądu Najwyższego z 25 lipca 1984 r., I CZ 84/84, niepubl.). Nie można jednak również nie uznać, że nie zaktualizowały się przesłanki przekazania przez Sąd Najwyższy w trybie wskazanym w art. 44¹ k.p.c. sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu z sądem występującym. Do przekazania sprawy do innego sądu winno bowiem dojść w razie powstania okoliczności faktycznych odnoszących się do przedmiotowych lub podmiotowych cech konkretnej sprawy, świadczących jednoznacznie o tym, że jej rozpoznanie przez sąd właściwy miejscowo i rzeczowo według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego byłoby niezgodne z interesem publicznym i sprzeciwiałoby się dobru wymiaru sprawiedliwości.

9. W ocenie Sądu Najwyższego przekazania sprawy niniejszej innemu sądowi równorzędnemu wymaga dobro wymiaru sprawiedliwości. Jak słusznie wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z 7 lipca 2020 r. (IV CO 153/20, niepubl.) pojęcie „dobro wymiaru sprawiedliwości” nie zostało ustawowo zdefiniowane. Odwołuje się ono do sfery aksjologii i powinno być rozumiane z uwzględnieniem celu, dla którego istnieje wymiar sprawiedliwości, uniwersalnego charakteru tej instytucji i rodzaju wartości, jaką jest dobro wymiaru sprawiedliwości. Dobro wymiaru sprawiedliwości nie jest tożsame ani z dobrem sądu rozpoznającego konkretną sprawę lub z interesami prawnymi stron, ani też ze społecznym postrzeganiem sądu jako organu bezstronnego. Wszystkie te elementy stanowią

części składowe tej wartości, lecz w stosowaniu art. 44¹ § 1 k.p.c. trzeba mieć na uwadze, że żaden z elementów nie dominuje nad pozostałymi. Wprawdzie wymiar sprawiedliwości istnieje po to, by rozstrzygać indywidualne spory o prawo i tym samym zabezpieczać interesy prawne stron postępowań, jednak „dobro wymiaru sprawiedliwości” trzeba każdorazowo rozumieć uniwersalistycznie.

Jedną z sytuacji, w których dobro wymiaru sprawiedliwości przemawia za rozpoznaniem sprawy przez inny sąd równorzędny jest sytuacja, w której sąd właściwy miałby orzekać w sprawie, w której stroną postępowania jest Skarb Państwa, a państwową jednostką organizacyjną, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, jest właśnie tenże sąd właściwy. Wówczas można mówić o *sui generis* domniemaniu potrzeby zapewnienia „społecznego postrzegania sądu jako organu bezstronnego”. Dobro wymiaru sprawiedliwości to w szczególności potrzeba ukształtowania w opinii społecznej przekonania o obiektywnym działaniu sądów i zachowaniu bezstronności w rozpoznaniu każdej sprawy (postanowienie Sądu Najwyższego z 14 czerwca 2018 r., III KO 54/18, niepubl.).

W realiach niniejszej sprawy podstawy do zastosowania art. 44¹ § 1 k.p.c. wynikają z braku innych instrumentów prawnych pozwalających na eliminację zagrożenia dla dobra wymiaru sprawiedliwości i stwarzających możliwość należytego zabezpieczenia tej wartości w związku z toczącym się postępowaniem (postanowienie Sądu Najwyższego z 7 lipca 2020 r., IV CO 146/20, niepubl.).

Podkreślenia wymaga wreszcie, że niewątpliwie docelowo w postępowaniu ze skargi o wznowienie postępowania problem kolizji interesów związanej z czynnościami sądu podejmowanymi jako organ procesowy i zarazem reprezentant Skarbu Państwa, który jest stroną postępowania, nie powinien powstawać. Wszak do wznowienia postępowania właściwy jest sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie lub który ostatni orzekał co do istoty sprawy (art. 405 k.p.c.), a zatem skutek przekazania sprawy określonemu sądowi na podstawie art. 44² k.p.c. w sposób automatyczny ulega także zmianie właściwość sądu w postępowaniu skargowym. W odniesieniu jednakże do postępowań zakończonych przed 7 listopada 2019 r. i postępowań, w których z różnych względów nie zastosowano przekazania w trybie art. 44² k.p.c. istnieje potrzeba

wykorzystania istniejących aktualnie instrumentów, w celu zapewnienia realizacji celu, który art. 44² k.p.c. będzie zabezpieczał kompleksowo w przyszłości.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy uwzględnił wystąpienie Sądu Okręgowego w S. i przekazał rozpoznanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu.

jw